

Gezichtspunten bij de uitleg van statutaire bepalingen

T.A.B. Vermunt

1. Inleiding

Op 1 november 2019 wees de Hoge Raad arrest in de Apotheker-zaak, waarin werd geprocedeerd over de uitleg van een statutaire aanbiederregeling.¹ Tussen de aandeelhouders van Apotheek Eemnes BV was een geschil ontstaan toen één van de aandeelhouders overging tot certificering van zijn aandelen zonder deze, in weerwil van de aanbiederregeling, eerst aan te bieden aan de andere aandeelhouder. A-G Valk bespreekt in zijn conclusie vóór het Apotheker-arrest hoe statutaire bepalingen volgens hem moeten worden uitgelegd in het licht van de geldende jurisprudentie.² De gezichtspunten die volgen uit de conclusie zijn waardevol voor de praktijk, omdat ze houvast bieden bij de uitleg van statutaire bepalingen.

2. De uitleg van statutaire bepalingen

Het komt voor dat statutaire bepalingen dusdanig duidelijk zijn dat geen nadere uitleg is vereist.³ Wanneer toch tot uitleg en interpretatie moet worden overgegaan, verloopt dit anders dan bij de uitleg van ‘gewone’ overeenkomsten.⁴ Uit de jurisprudentie vallen over het algemeen twee manieren van uitleg van overeenkomsten af te leiden: de meer subjectieve Haviltex-maatstaf en

de meer objectieve CAO-norm.⁵ Waar bij de Haviltex-maatstaf de partijbedoelingen centraal staan, draait het bij de CAO-norm vooral om wat objectief uit de bepalingen valt af te leiden. In aanvulling op deze jurisprudentie overwoog de Hoge Raad in het arrest DSM/Fox dat tussen deze twee manieren van uitleg van overeenkomsten niet zozeer een tegenstelling bestaat, maar eerder een vloeiende overgang.⁶ De Hoge Raad heeft bovendien overwogen dat bij de uitleg van schriftelijke overeenkomsten alle concrete omstandigheden van het geval moeten worden meegewogen en gewaardeerd naar de maatstaven van redelijkheid en billijkheid.⁷ Ook maakt de Hoge Raad in dit arrest onderscheid tussen overeenkomsten die tussen partijen gelden (interne werking), en regelingen die naar hun aard bestemd zijn de rechtspositie van derden te beïnvloeden (externe werking).⁸ Statuten vallen in de laatste categorie, omdat ze openbaar worden gemaakt, de inrichting en structuur bepalen van een rechtspersoon die zich extern manifesteert en de positie van betrokkenen kunnen beïnvloeden die pas betrokken zijn geraakt nadat de statuten zijn opgesteld.⁹ Bij andere overeenkomsten die de rechtspositie van derden kunnen beïnvloeden kan bijvoorbeeld

¹ HR 1 november 2019, ECLI:NL:HR:2019:1688 (Apotheker).

² Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768.

³ M.J. Kroeze (m.m.v. H. Beckman, M.A. Verbrugh), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 2. Rechtspersonenrecht. Deel I. De rechtspersoon*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, nr. 181.

⁴ M.J. Kroeze (m.m.v. H. Beckman, M.A. Verbrugh), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 2. Rechtspersonenrecht. Deel I. De rechtspersoon*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, nr. 181.

⁵ HR 13 maart 1981, NJ 1981/635 (Haviltex); HR 17 september 1993 NJ 1994/173.

⁶ HR 20 februari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1427 (DSM/Fox), r.o. 4.4.

⁷ M.J. Kroeze (m.m.v. H. Beckman, M.A. Verbrugh), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 2. Rechtspersonenrecht. Deel I. De rechtspersoon*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, nr. 181.

⁸ HR 20 februari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1427, (DSM/Fox), r.o. 4.3.

⁹ M.J. Kroeze (m.m.v. H. Beckman, M.A. Verbrugh), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 2. Rechtspersonenrecht. Deel I. De rechtspersoon*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, nr. 181.

gedacht worden aan CAO's of trustaktes bij obligatieleningen.¹⁰

De Hoge Raad heeft zich er meerdere malen over uitgelaten dat dit soort overeenkomsten met externe werking naar objectieve maatstaven moeten worden uitgelegd. De objectieve norm die wordt gehanteerd in deze jurisprudentie wordt ook wel de CAO-norm genoemd.¹¹ Omdat statuten externe werking hebben, is het richtsnoer uit DSM/Fox leidend bij de uitleg van statutaire bepalingen.¹² Het is niet vreemd dat de Hoge Raad in dit soort gevallen kiest voor een objectieve uitleg. Het zou immers te ver gaan om de subjectieve bedoelingen van degenen die wel betrokken waren bij het opstellen door te trekken naar derden die deze bedoelingen niet kenden of behoorden te kennen. De vloeiende overgang uit DSM/Fox houdt in dat bij de uitleg van statuten telkens de concrete omstandigheden van het geval moeten worden gewogen om te bepalen op wat voor manier moet worden uitgelegd.¹³ Dit kan tot gevolg hebben dat de statuten van een beursgenoteerde NV anders moeten worden uitgelegd dan de statuten van een persoonsgebonden BV met twee aandeelhouders.¹⁴ De heersende opvatting in de literatuur is dan ook dat statuten niet slechts objectief moeten worden uitgelegd, maar dat ook

aandacht moet worden besteed aan de context waarbinnen de rechtspersoon functioneert.¹⁵ Hiernaast wordt in de literatuur ook aangenomen dat een aandeelhoudersovereenkomst vennootschapsrechtelijk kan doorwerken, waardoor deze invloed kan hebben op de statuten of statutaire besluiten.¹⁶ Hierdoor kan ook meer ruimte voor subjectieve uitleg ontstaan. De conclusie van A-G Valk vóór het Apotheker-arrest biedt veel inzicht in dit leerstuk. Zijn opvatting bespreek ik hieronder.

3. Het Apotheker-arrest: feiten en procesverloop

De feiten in de Apotheker-zaak waren als volgt: Apotheek Eemnes BV had twee (indirecte) aandeelhouders, die beiden een belang van 50% hadden. De statuten van Apotheek Eemnes BV bevatten een aanbiedingsregeling, die inhield dat bij vervreemding aan derden, de aandelen eerst aan de andere aandeelhouder(s) moesten worden aangeboden alvorens tot overdracht kon worden overgegaan. Toen één van de aandeelhouders overging tot certificering van zijn aandelen door middel van een STAK, bracht de andere aandeelhouder hier tegenin dat deze certificering in strijd was met de aanbiedingsregeling.¹⁷ Deze aandeelhouder eiste vervolgens aanbidding van

¹⁰ M.J. Kroeze (m.m.v. H. Beckman, M.A. Verbrugh), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 2. Rechtspersonenrecht. Deel I. De rechtspersoon*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, nr. 181, HR 17 september 1993 *NJ* 1994/173; HR 16 mei 2000 *NJ* 2000/473; HR 23 maart 2001, *NJ* 2003/715.

¹¹ Deze norm ontleent zijn naam aan de CAO-jurisprudentie. Zie hiervoor o.a. HR 17 september 1993 *NJ* 1994/173.

¹² M.J. Kroeze (m.m.v. H. Beckman, M.A. Verbrugh), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 2. Rechtspersonenrecht. Deel I. De rechtspersoon*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, nr. 181 & HR 20 februari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1427 (DSM/Fox), r.o. 4.5.

¹³ HR 20 februari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1427 (DSM/Fox), r.o. 4.4.

¹⁴ M.J. Kroeze (m.m.v. H. Beckman, M.A. Verbrugh), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 2. Rechtspersonenrecht. Deel I. De rechtspersoon*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, nr. 182.

¹⁵ Rechtspraak Notariaat 2019/102, p. 825-826.

¹⁶ Rechtspraak Notariaat 2019/102, p. 825-826.

¹⁷ Certificering door middel van een Stichting Administratiekantoor (STAK) is een veelgebruikte constructie om stemrecht en winstrecht in de BV van elkaar los te koppelen.

de aandelen. De vordering werd bij zowel de rechtbank als het hof toegewezen, waarna de certificerende aandeelhouder in cassatie ging.¹⁸ De Hoge Raad deed het cassatieberoep af met de verkorte motivering van art. 81 RO.¹⁹

4. De conclusie van A-G Valk

In zijn conclusie vóór het Apotheker-arrest laat A-G Valk zijn licht schijnen over de vraag hoe de verschillende manieren van uitleg van statuten moeten worden toegepast.²⁰ Valk voert enkele argumenten aan voor objectieve uitleg en legt ook uit waarom een dergelijke objectieve uitleg niet per definitie gelijkstaat aan een grammaticale uitleg.

4.1 Gezichtspunten bij uitleg

Valk onderscheidt bij de objectieve uitleg van statuten twee elementen.²¹ In de eerste plaats is van belang dat statuten invloed kunnen hebben op de rechtspositie van derden die de subjectieve bedoeling van de opstellers van de statuten niet kunnen kennen.²² Wat wel objectief kenbaar is, moet daarom de doorslag geven. In de tweede plaats is volgens Valk van belang dat bij het opstellen het vermogensrechtelijke beginsel van consensualisme niet geldt.²³ Dit beginsel houdt in dat partijen vormvrij over mogen gaan tot het sluiten van overeenkomsten.²⁴ Voor het opstellen

van statuten is een notariële akte vereist die vervolgens wordt gepubliceerd, waardoor van consensualisme geen sprake is.²⁵ Deze twee zaken pleiten volgens Valk voor een objectieve uitleg van statuten.

Dit betekent echter niet dat statutaire bepalingen altijd zuiver grammaticaal moeten worden uitgelegd.²⁶ De bepalingen moeten in hun geheel worden gezien om tot uitleg te komen. De uitleg moet plaatsvinden in het licht van wat ‘objectief kenbaar’ is. Hieronder rekent Valk in ieder geval wettelijke bepalingen zoals die golden tijdens het opstellen of wijzigen van de statuten.²⁷ Hiernaast moet ook worden gelet op bedrijfseconomische inzichten en algemeen bekende belangen en posities van deelnemers aan het maatschappelijk verkeer. Wat echter buiten beschouwing moet blijven, zijn de inzichten en kennis van zij die betrokken waren bij de formulering van de inhoud van de statuten.²⁸

4.2 Vloeiende overgang of objectiviteit?

Zoals hierboven onder 2 genoemd kan bij de uitleg van statuten rekening worden gehouden met de aard van de vennootschap. De statuten van een kleine BV met enkele aandeelhouders (zoals dit ook in de Apotheker-zaak het geval was) kunnen in bepaalde gevallen een andere uitleg vereisen dan die van een beursgenoteerde

¹⁸ Hof Arnhem-Leeuwarden 20 maart 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:2640 r.o. 2.1 t/m 2.12.

¹⁹ HR 1 november 2019, ECLI:NL:HR:2019:1688 (Apotheker).

²⁰ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768.

²¹ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.3.

²² Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.3.

²³ C.H. Sieburgh, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6. Verbintenissenrecht. Deel III. Algemeen overeenkomstenrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2018, nr. 272.

²⁴ C.H. Sieburgh, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6. Verbintenissenrecht. Deel III. Algemeen overeenkomstenrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2018, nr. 272.

²⁵ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.3.

²⁶ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.4.

²⁷ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.4.

²⁸ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.4.

NV. Valk vraagt in deze context aandacht voor de vloeiende overgang tussen objectieve en subjectieve uitleg zoals die wordt aangenomen in DSM/Fox.²⁹ Zo zijn er auteurs die bepleiten dat in gevallen van kleine BV's met slechts enkele aandeelhouders ruimte kan zijn voor een meer subjectieve uitleg.³⁰ Valk kan zich hier enigszins in vinden, maar signaleert ook een probleem. Hierbij ligt namelijk het gevaar op de loer dat dezelfde statutaire bepaling tussen partijen op een andere manier wordt uitgelegd dan wanneer deze door een derde wordt ingeroepen.³¹ Dit zou afbreuk kunnen doen aan het objectiefrechtelijke karakter van statuten.

4.3 De invloed van de aandeelhouders-overeenkomst

Het al dan niet bestaan van een aandeelhoudersovereenkomst kan erg belangrijk zijn voor de beantwoording van de vraag hoe een bepaalde statutaire bepaling moet worden uitgelegd.³² Wanneer de rechtsverhouding tussen de aandeelhouders wordt beheerst door zowel de statuten als een aandeelhoudersovereenkomst, kan namelijk meer ruimte voor uitleg ontstaan. Op de overeenkomst die tussen de aandeelhouders c.q. oprichters van de vennootschap van kracht is, kan eenvoudiger de

Haviltex-maatstaf worden toegepast. Op deze manier kunnen de subjectieve bedoelingen van partijen worden gediend, zonder dat afbreuk wordt gedaan aan de objectieve uitleg van de statuten.³³

4.4 Ten slotte

Valk sluit af door te stellen dat het bij de uitleg van statuten volgens hem niet de voorkeur heeft om gebruik te maken van de vloeiende overgang uit DSM/Fox.³⁴ Het hierboven genoemde gevaar van voor willekeur vatbare uitleg staat hieraan in de weg. Een oplossing hiervoor kan zijn om naast te letten op de statuten, ook te letten op de inhoud van een aandeelhoudersovereenkomst.³⁵ Zelfs als er geen aandeelhoudersovereenkomst is opgesteld, kan deze vaak toch worden geconstrueerd aan de hand van mondelinge en stilzwijgende wilsverklaringen van de aandeelhouders.³⁶ Omdat deze aandeelhoudersovereenkomst door middel van de Haviltex-maatstaf moet worden uitgelegd, kan een aan de statuten ontleende bevoegdheid of verplichting niet toepasselijk worden verklaard door uitleg van de aandeelhoudersovereenkomst.³⁷ Bovendien gaat de Haviltex-maatstaf uit van een situatie waarin de rechtsverhouding wordt beheerst door de

²⁹ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.7.

³⁰ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.7. M.J. Kroeze (m.m.v. H. Beckman, M.A. Verbrugh), *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 2. Rechtspersonenrecht. Deel I. De rechtspersoon*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, nr. 182; S. Rijpma, *'Uitleg van statuten, een objectieve Haviltex'?*, TOP 2014/240, p. 21 e.v.; P. van Schilfgaarde, *De redelijkheid en billijkheid in het ondernemingsrecht*, Deventer: Kluwer 2016, p. 158; J.M. Smits, *Over de uitleg van statuten ener rechtspersoon; een deels rechtsvergelijkende bijdrage*, S&V 1999, p. 123 e.v.; D.F.M.M. Zaman & S.A. Kruisinga, in: J.W.A. Biemans e.a., *Uitleg van notariële akten* (Ars Notarius 160), Deventer: Wolters Kluwer 2015, p. 87-88.

³¹ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.8.

³² Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.16.

³³ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.16.

³⁴ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.20.

³⁵ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.20.

³⁶ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.17.

³⁷ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.20.

redelijkheid en billijkheid, waardoor deze redelijkheid en billijkheid een complementaire invloed kan hebben op de rechtsverhouding van de aandeelhouders.³⁸

5. Advies voor de praktijk

Ik adviseer de praktijk om de redenering van Valk in het achterhoofd te houden wanneer wordt geprocedeerd over de uitleg van statutaire bepalingen. Als deze manier van uitleg wordt geaccepteerd in de rechtspraak, betekent dit dat bepalingen van statuten die externe werking hebben objectief kunnen worden uitgelegd, en bepalingen die alleen intern werken subjectief kunnen worden uitgelegd. Volgens Valk moet de aanbiedingsverplichting uit het Apotheker-arrest zonder meer objectief worden uitgelegd omdat deze externe werking heeft. Wanneer een bepaling nu precies externe werking heeft, zal in de praktijk niet altijd even makkelijk vast te stellen zijn. Zo noemt Wenk het voorbeeld dat een schuldeiser van een aandeelhouder een afgeleid belang kan hebben bij een anderszins enkel intern werkende statutaire bepaling.³⁹ Ook is alertheid geboden wanneer er sprake is van een aandeelhoudersovereenkomst, omdat deze overeenkomst van invloed kan zijn op de uitleg van de statutaire bepaling. Zelfs als er geen aandeelhoudersovereenkomst is, kan het zo zijn dat deze ‘geconstrueerd’ kan worden uit de verklaringen van de aandeelhouders. Bovendien is het goed erop bedacht te zijn dat certificering van aandelen een aanbiedingsregeling in de statuten kan triggeren. Voor het notariaat dus het advies: ga bij

certificering van aandelen na of er een aanbiedingsregeling is opgenomen in de statuten.

T.A.B. Vermunt

25 februari 2022

³⁸ Concl. A-G Valk, ECLI:NL:PHR:2019:768 3.20.

³⁹ Rechtspraak Notariaat 2019/102, p. 825.